

MÓRA FERENC, A HÁLÁS DIÁK

Czine Mihály

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SZOLGÁLATÁBAN*

Móra Ferenc egyik legkeserűbb írása a Szeptemberi emlék, amelyben elmondja, mint történt a félegyházi gimnázium III. osztályába való beiratkozásának kálváriája. Nem volt hat forint ötvenhárom krajcárjuk, ennyi lett volna a beíratási díj, s amikor szülei a városházán szegénységi bizonyítványt próbáltak kérni, melynek birtokában a beíratási díjat elengedték volna, szegénységi bizonyítvány helyett megtiporták őket emberségükben — az irnoktól kezdve Agós főtisztelendő úrig —, szívtelenül, kegyetlenül.

„Az én tiszta jeles kis életem nem ért meg senkinek hat forint ötvenhárom krajcárt” — sóhajtja Móra emlékezésében.

Am, a gyermek Móra igazi kinszenvedése csak akkor következett el, amikor a tanítás első napján reggel pajtásai a Veni Sancte-ra menve „megzörgettek a zsalugátert, a kis ajtót, kerítést és bekiabáltak a kapu hasadékaiban” — Ferkó! Ferkó!

És Ferkó szegényében büjt előlük mindenho, mert ő nem lévén beiratkozott, nem volt gimnazista.

De tanítás idején a III. osztály ajtaja elé lopózkodva hallgatta, miről folyik a szó odabent. S egy alkalommal „Eyszrich

tanár úr a latin nyelv szépségeit ragyogtatva a harmadik osztály előtt. Hogy milyen ércsengésű, milyen erővel teli, hogy milyen tömör nyelv az.”

S amikor egy mondatot „Unus es Deus”, melyet példaképp mondott, senkisémet tudott megfelelően lefordítani, az osztály ajtaja előtt hallgatódzó kicsi Móra beküldött: — Egyedül te vagy az Isten...

Az lett, hogy a latintanár úr ölben vitte be a „műfordítót”, és többet nem kérték tandíját Móra Márton földbirtokostól.

Az alább közölt Móra-beszéd, amely a Móra-emlékek egyik legszebb darabja, a Szeptemberi emlék latintanárának, Eyszrich György tanár úrnak szól, aki a félegyházi gimnáziumban 1892-től 1923-ig tanított, mint latin-német szakos tanár. „Több német, latin nyelvű értekezést írt.” A kézirat másolatához Borda László ny. gimn. igazgató közvetítésével jutottunk.

Az eredeti kézirat ma is az Eyszrich család birtokában van. A kézirat keletkezése: 1895 június. A tizenhatéves gimnazista Móra beszédében már fellelhetjük az író Móra legszebb jellemvonásait: a tettekben is mindig kifejezésre kész hálát és hűséget.

Madácsy László

megszűnt jó lenni, hanem mikor nemes lelkenek védőokai a mentegetésben kifogytak. Az ókor erkölcsiével ékeskedik, de az újkor ismereteivel ragyog.”

Csoda-e hát, ha ez a jellem csodaképpen hatott arra a kihíresztelt osztályra? Nem, az volna a csoda, ha nem javult volna meg. De megjavult. S ezt a javulást egyedül neked tulajdoníthatjuk: neked, a te atyai jószágodnak, a te türelmednek, a te nyájasságodnak, a te vezetésednek, melyben a bocsánatkészség csak azért párosult szigorúsággal, mert belátod annak a mondásnak az igazságát, amelyet három évvel ezelőtt ugyan-e napon, ugyan ily körülmények közt vezér elvedül jelentettél ki erre nézve: Qui benigniores sunt, quam res patitur, in eo peccant, quod iniuriis sunt proximis. (Akkor nagyobb jóindulatot tanúsítanak, mint amennyit az ügy megkíván, abba a hibába esnek, hogy ártalmára válnak felebarátainknak. — A szerk.)

S ennyi jószágodért mivel fizethetünk? Szeretettel, szeretettel, amelyet én tolmácsolhatnék, ha képes volnék rá, én, aki valamennyiünk közt legelőbb hálával tartozik neked, mert hiszen te eszközlöd azt, hogy most becsülöm önmagammat, te erőt, kedvet adván a munkára, oly munkára, amelyben a test megtörik, de a lélek meg nem

törhetik. En tolmácsolnám az osztály szeretetét és kérelmeit, ha lenne erőm hozzá.

Azt kérjük tőled, hogy te ülted tovább is szívünkbe a tudomány szeretetét, te taníts bennünket továbbra is lelkesülni mindazért, ami jó és ami szép, te taníts tovább is megvetni a csúnyát, a rútát, a nemtelent, te vezess bennünket tovább is a munka útján, mint osztályfőnökünk, azzal a buzgósággal, azzal a szeretettel, amellyel csak te tudod.

Arra kérünk még, fogadd e szerény megemlékezést tanítványaidtól úgy, mint hálás gyermekeidtól, fogadd úgy, mint külső jelét az irántad érzett kimondhatatlan, igaz, édes, meleg szeretetnek, amely most abban az egyszerű jókívánságban talál kifejezést, amelynél egyszerűbbet hallhattál másoktól, de őszintébbet aligha: úgy áldjon meg az Isten, amint mi kívánjuk. Oltalma, áldása lebegjen feletted magánéleted minden mozzanatában, hogy az életnek tiszta örömei mindig új erőt nyújtsanak pályád küzdelmeinek, terheinek hordozására, hogy nehéz szereped betöltése könnyű és kellemes legyen.

Isten téged iskolánk szolgálatában, a mi előhaladásunk munkálásában, a mi igaz örömünkre sokáig éltesse!

MÓRA FERENCZ

* Részlet a szerző Mórincz Zsigmond útja a forradalmakig című kötetéből. Az írást nagy írónk születésének 90. évfordulója alkalmából közöljük.

A Tanácsköztársaság kezdetén, ha lehet, még sokrétűbben indul munkássága. Adyt nemrég búcsúztatta, édesapját március elején temette; azt is megérthetnénk, ha a veszteségek egy időre magányba falaznák. A forradalom lüktetése azonban személyes bánatát is elviselhetőbbé teszi. A nagy érzés, hogy most a magyarság valósággal „népmesei dolog véghezviteléhez” kezdett — felemeli, megsokszorozza erejét és életkedvét. Szinte úgy érzi, hogy a Tündérvár-álmával magára maradván, a meseterület vesztett tanítványok pünkösdi nyelvével kell szólnia. Tovább szerkeszti a Néplapot, főmunkatársa lesz a Világsszabadságnak; ír a Pesti Futárba, az Emberbe, a Vörös Lobogóba, a Somogyi Vörös Újságba, az Erdélyi Újságba és az Ifjú Proletárba. Tagja lesz az Írói Direktóriumnak és az Írók Szakszervezete Végrehajtó Bizottságának. Es megint járja az országot.

Most a Dunántúlt, Hamburget Jenő népbiztos társaságában. Míg vállalni tudja az eseményeket, a fő sodorban halad; a proletárforradalom legszebb hadijelentéseit ő írja. Ahogy mondta somogyi riportjairól: himnuszokat a magyar nép erejéről. Fáklya volt, élén ragyogott az embereknek.

A Tanácsköztársaság idején a kultúra és a parasztság sorsa foglalkoztatta legjobbat. A kultúra, amelyen keresztül — így tudta — az ember belső értékei kivirágozhatnak, s a parasztság, amelynek képviselőit elsősorban vállalkozott.

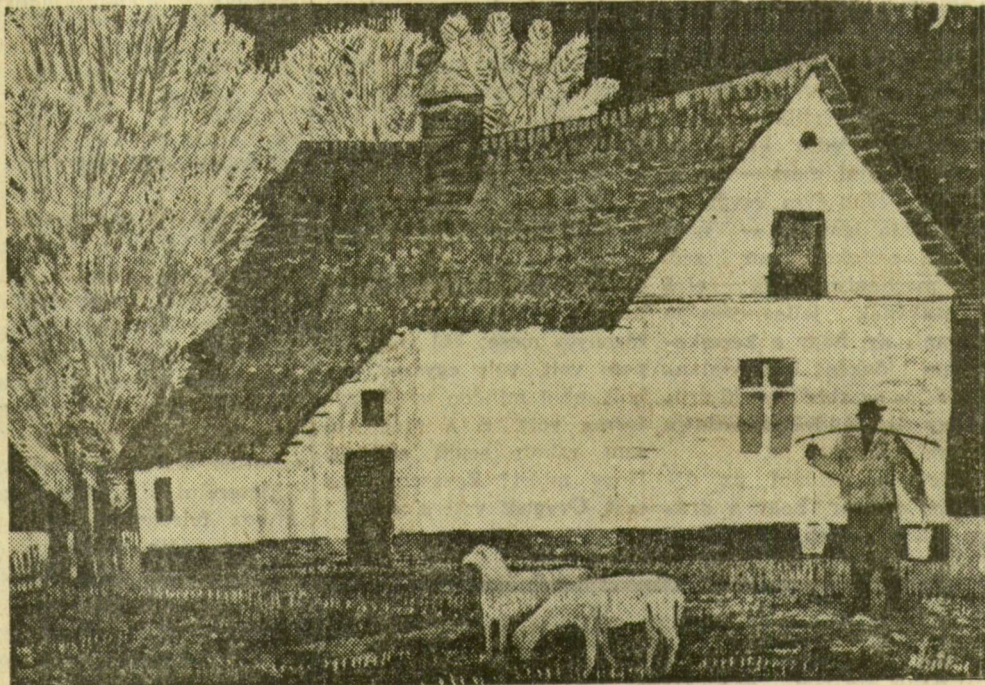
Négy nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után a Nemzeti Színházban új közömbösséggel találkozik. A gróf Széchenyiek páholyából fejkendős nénik és dohánygyári lányok nézték Herman Heyermans Reményét. A nyílt és tiszta tekintetekben a szívét és értelmét látta fényleni:

„Ez igen: közönség. Ennek nem játék a színpad, sem az élet. Ez szívbe veszi az igazságot, s nem enged kiütni onnan. Ezt áhíttal lehet megközelíteni,

ennek lehet értelmes szót mondani: ez menedéke a művészet igazságának. Ez nem a kultúrába belecsömörlött habitué, ennek nem kell rossz szagú iparművészet: ez ember, ez él, ez igazságító lélek. Egészen megújítottam ezen az estén. S valami magas és tiszta érzések keltek föl bennem a művészet feladatáról.”

Ez az élmény nemcsak Mórincz Zsigmondé 1919-ben. A magyar polgári művészek legtöbbjénél most oldódott fel a művészet és a szocializmus heinelei dilemmája, legalábbis időlegesen.

A kulturális felemelkedés lehetőségét meglátta Mórincz Zsigmond a parasztságnál is. A Tanácsköztársaság közoktatásától egyik leginkább problémájának megoldását várta, az elsikadók népi tehetségeket, Bojtos Bandik, a gyermek Túri Danik szabad kibontakozását. A megújuló művészetektől és tudománytól pedig az emberi gondolkodás és érzés felszabadítását, közreműködését a „világsszabadság új boldogságának” a felépítésében. Ezért ír oly lelkesülten a szentjakabi kopott iskoláról.



HÉZSÓ FERENC

VÍZHORDÓ

Siklós János

ÚJRA AZ UDVARBAN

A diktafon piros színű tiltógombjára nyomódott az ujjam. Elhallgatott a vidám szerzőszám hacacérés hangulatú muzsikája. Ez mostan nem illik ide. Régebben pedig ilyenkor, cseresznyeszüret táján, a kedélyes, táncos, boros hangulat itt helyén való volt. A csatából győztesen érkező delovár örömjongása sem volt rikoztozóbb a hazatérés örömeire, mint a miénk néha, amikor ide érkezünk az udvarra. Ilyenkor még az éjjeli telihold is hegyesebben sugárzott a diófa lombjain, miszerint langyos szellő cirógatta a nagyra nőtt friss dióleveleket.

Ejjel van most is, cseresznyeérés ideje és ezútszón világit a telihold, fénycsikok csúsznak a fűvel, paréval nőtt udvarra. A dió régen elvirágzott már, feketére öregedett virága úgy húzódik meg a buja gyöp alján, mint millió sötét pöszmös hernyó a frissen ázott földön a veteményes kertben. Múlt esztendőn még gondozott, sima udvar volt ez is. Azóta belepte a tarackvirág és a vadon nőtt dús fű, emberi nyomot nem látni sehol. Úgy ténylek, fordulok, mint a kis stílű, besurranó tolvaj. Először jól körülnéztem az utcán, hogy ne lásson járókelő, kiváltképp szomszéd, hogy a kerítés fölött közlekedek, dehát nincsen már kulcsom, meg az igazat mondva, mit is keresnék én itten?

Kis zseblámpámmal úgy óvatoskodok, hogy neigen villanjék kifelé a fénye, nem szeretnék magyarázkodni tolvajfogásra érkező ismerős atyafiak előtt. Csak éppen fölvilantom a lámpát, hogy lássak valamit a fák körül. Cseresznye után tapogattam a sötétben, de nem találtam már. Elkéstem. A földön körben a lomb alja mutatja vastagon, milyen nagy termésvolt az idén. Elhánnya a fa, mivel nem volt kéz, aki megszabadítsa terhetől.

Bevilágítottam az öreg ház ablakán, tekintetemmel követtem a fény vékony csóvját, a

fehér falon régebben agyagos sárga lé csurgott, ott maradt a nyoma. A nagy esőzésektől valahol beázott a tető. Javítani kéne. Rotahadást jelző búz ütött orron a ház túlsó végén, a pince ablakán. Fölfordult fehér tyúk teteme foszlott szíjjel, ezen táncolt a szűrő fény világa. Ott felejtették valahogyan, még a múlt őszön.

Elég volt. Nem keresgélek már semmit. Az ajtóval szemben egy tuskóra szögelt deszkalap, vastag, collos pallóból készült asztal. Erősen áll most is, nem ettem meg az idő. Rábuklatva két vesszőfonatú kertiszék, mozdítom őket és összerogynak. Elhajítottam a roncsokat a magasra nőtt fű közé. Ez az én asztalom volt itten. Megsimogatom érdes platóját, mindig valamilyen mappát, vagy kétrét hajtott újságpapírt helyeztem az irkalapok alá, hogy ne törjön a ceruza hegye.

Innen táplálkozott minden érdemes és értelmes gondolat, amit életem során leírtam az újságokba. E kétszáznyolcvan ölnyi földnek minden göröngyét ismerem, annyiszor ástam föl életemben, hogy személyes jó viszonyba kerülünk. Azt hittem, a barátság egész életre szóló lesz. Ez a kis szűk porta a világra néző fókuszok legértékesebbje lett számomra. Rajta keresztül látszott meg minden szépség és kín; emberi jószág és gonoszság ellentmondásossága és egysége; az élet értelmessége és céltalansága; a szívós küzdelem és szorgalom, mint éretny; a lustaság és a semmittevés, mint a fáradt lemondás kifejezője. Ez a kis humusz mutatta a földmagasztosult szeretetet és a feneketlen gyűlöletet; a megbocsátó irgalmat és az irgalmatlan kegyetlenséget; verést és szenvedést, verést és megdicsőülést. Ottan való okos fejek nyomán kontinenseket hozott közel egészen jól láthatóan, sőt csillagokat és naprendszereket mutatott föl ez a csudálatos kis kétszáznyolcvan öl.

Ilyenféle módon sarjadt ebből a földből és házból mindenféle gondolat; szép és csúnya, értelmes és buta, leírható és le nem írható, elmondható és örökre titokban tartandó. Nem a hideg ész munkált csupán, innen táplálkozik — ha van még bennem egyáltalán — ma is jó érzés, amire azt mondják köznyelven: „ennek van szíve”, mert tud sajnálni és gyűlölni.

Volt ottan sajnálni való bűven. Elvadult lelkű és ványadt testű telkesek, akiknek néha-néha valódi megváltást hozott a közönséges deszkakoporsó. Szegénységben, idegeket apróra őrölt tehetetlen nyomorúságban vegetáltak; szilvapalinka poklába menekülő örültek; buzúk karmalban vergődő sápadt, szép arcú fiúk, krajcáros szerelmet vérbajig hajszolók; koravén fiatal lányok, akik a nagy táblás krumpliföldeket imádták, mert az tizedet adott a hosszú télre; nyomorultak és bennük, árokparton fetrengő nyavalyatörősek; önsanyargatók, széanszos misztériumban kielégülők; kocsikerek alá kerülő részeg koplалócsók; harctéren és deportálásban vesztett és rokkant emberek; apjukat és gyakran anyjukat kereső árva; sziliszéki kamilla- és gombaszedők; tehéntrágyát gyűjtők, hogy legyen a télire valami tüzelő a dobkályhában... Mit mondjak még?

A nyomorúság teremtette jószágról valló kis fókusz megőrizte az arckokat, szemeket és kezeket, akik egy csipet sőt adtak a másoknak, mert nem volt; egy fej vöröshagymát vagy két ujjnyi petroilt a lámpába; orvosát szaladtak éjjel, hogy ne az udvaron szűljön az asszony; akik mindig sírtak és panaszkodtak és olyan ritkán nevettek, mint az igazi lelkibetegek és akkor is szégyellősen, tenyerükkel eltakarták fogatlan szájukat.

Soha nem alázták meg egymást, egyformán utálták az úrhatnamságot és fajtánkat divatjaként elő gőgöt; a megaláztatottakat, akiket egy koszos pallér és egy még koszosabb kis tisztviselő regulázott, s azok összeszorított járomcsonttal egyre csak azt hajtogatták magukban: „túrni, túrni, mert nem lesz kenyér”. Túrtek, alázatosan, konokul.

Itt őrződött meg az udvarban és a fák között egy másik világ tiszta és időt álló szépségével; az első gyerekserelmek. Patyolatlelkű serdülők, akik úgy hordozták magukban fölébredt érzelmük tüneményes báját, mint földreszállt messiás.